

Filosofie in Frankrijk

Chissey-en-Morvan, France

3^e jaargang

Levenshoudingen

21 t/m 26 juni 2009

(bijna volgeboekt)

28 juni t/m 3 juli 2009

(nog enkele plaatsen beschikbaar)

Docenten: prof. dr. Jeanne Bem
prof. dr. Joep Dohmen
mr. dr. Jaap Gruppelaar
Kok: Michelle Chagnot

“Socrates, maak muziek ...!”
Plato, Phaedo

“Het allerergste komt nog!”
A. Schopenhauer

Chissey-en-Morvan zoals het eens was... en zoals het nu is

Levenshoudingen

Mensen reageren heel verschillend op gebeurtenissen. Dat zegt iets over de eigenheid van mensen. Een menselijke reactie is geen simpel feit. Hier geldt: elke reactie is een actie. Mensen reageren op grond van hun levenshouding, hun gemoed en moed. Die levenshouding bepaalt of zij zich laten raken en bereid zijn te handelen. Karakter speelt hierbij een rol. De een zit het hoe dan ook altijd mee, de ander rekent sowieso op tegenslagen. De een weet met zijn tegenslagen om te gaan, de ander raakt van zijn geluk de kluts kwijt. De een kan zich inhouden, wachten en hopen, de ander verzuurt bij het kleinste tekort. Hangt alles van onze levenshouding af? De een put daar moed uit, de ander beklagt die meedogenloze opdracht!

Levenshouding is echter ook een kwestie van iets collectiefs als tijdsgeest. Er zijn tijden waarin mensen graag jong en gretig zijn, zich het liefst verliezen voorbij de horizon, er zijn ook tijden waarin zij zich weldra voor hun overwinningen te oud vinden, ja zo duister is hun blik dat zij zelfs midden op de dag moeten bijlichten. Euforie of depressie domineren bepaalde decades en generaties. Omstandigheden spelen zeker een rol. Er zijn slechte en goede tijden. Toch is tijdsgeest geen kwestie van 'druk der omstandigheden'. In de 19^e eeuw maakt het pessimisme furore juist in een tijd van verbluffende technische en wetenschappelijke vooruitgang, economische groei en langdurige vrede.

Karakter en tijdsgeest staan niet los van elkaar. Er bestaat zoiets als een 'filosofie voor slechte tijden': *Daseinsbewältigung*. Wat te doen als men van de politiek weinig te verwachten en veel te vrezen heeft, als de handel bederft, als wantrouwen, ziekte en oorlog het uitzicht belemmeren? De filosofie voor slechte tijden concentreert zich op onze levenshouding, karaktervorming, gemoedsrust, innerlijke kracht (*virtù*). In opzet naar binnen gericht kan deze filosofie ook naar het extraverte leiden, opteren voor volle overgave: overgave aan God, de natuur, de kunst, de liefde ... overgave aan de overgave. Deze filosofie

heeft vooral ook particuliere gebruikswaarde *vis à vis* de eigen lotgevallen. Wat te doen als je verantwoordelijkheden voor anderen draagt? En wat te doen als je er alleen voor komt te staan? Hoe om te gaan met ziekte, ouderdom, dood? Wat mag je hopen?

In de cursus zullen wij het begrip 'levenshouding' filosofisch problematiseren en uitwerken. Wij volgen twee invalshoeken: wijsgerig antropologisch onderzoek naar stemming en houding, cultuurfilosofisch onderzoek naar grondstemmingen en handelingsbereidheid (pessimisme, optimisme). Ook de relatie tussen deze twee domeinen krijgt onze aandacht. In het bijzonder besteden wij aandacht aan levenshouding als praxis en levenshouding in relatie tot fenomenen als ouderdom. Bij onze uitzettingen zullen diverse filosofen de revue passeren: klassieke filosofen (m.n. Aristoteles en de Stoa), vroeg-moderne filosofen (m.n. Erasmus) en laat-moderne filosofen (m.n. Nietzsche, Heidegger en Foucault). Ook zullen wij voorbeelden uit de letterkunde bespreken (Flaubert, Kafka, Reye, Pirsig, Bieri, Kertesz en Barnes). Ons filmprogramma zal een bijdrage leveren zometeen aan het verbeteren van onze stemming en versterken van onze houding, dan toch aan een beter inzicht in beide.

Over de docenten

Prof. dr. Jeanne Bem is em.-hoogleraar Franse literatuur en letterkunde aan de Universiteit van Saarbrücken (Dld). Zij is een groot kenner van Flaubert en verzorgt een tekstkritische uitgave van *Madame Bovary* (Pléiade, Paris 2008). Zij woont vlakbij Chissey-en-Morvan.

Dr. Joep Dohmen is cultuurfilosoof. Hij is hoogleraar wijsgerige en praktijkgerichte ethiek aan de Universiteit voor Humanistiek te Utrecht. Hij publiceert over de moraal van de levenskunst op basis van klassieke en moderne auteurs als Aristoteles, Montaigne, Nietzsche en de late Foucault. Kernthema's in deze ethiek zijn: zorg voor zichzelf, authenticiteit, autonomie, genot en geluk, tijd en vriendschap. Recente publikaties: *Tegen de Onverschilligheid. Pleidooi voor een moderne levenskunst* (2007); *Het leven als kunstwerk* (2008).

Mr. dr. Jaap Gruppelaar is filosoof-historicus en jurist. Hij publiceert over filosofische vraagstukken rondom modernisering. Momenteel werkt hij als jurist op het gebied van het bestuursrecht (www.tekstenuitleg.info) en als editor/vertaler/onderzoeker bij de Coornhertstichting (www.coornhertstichting.nl). Recentelijk publiceerde hij vertalingen van werk van Coornhert: J. Gruppelaar, J.C. Bedaux en G. Verwey (red.), *Synode over gewetensvrijheid* (Amsterdam 2008), J. Gruppelaar (red.), *Coornhert - Politieke Geschriften* (Amsterdam 2009) en J. Gruppelaar (red.), *D. V. Coornhert: ideologie en politiek van de tolerantie*, Amsterdam 2009.

Programma

Levenshoudingen

Zondag 21 juni

- 16.00 Ontvangst, presentatie programma van de week, rode en witte wijn
17.15 Jeanne Bem - Flaubert's woede, n.a.v. *Un coeur simple* en *Bouvard et Pecuchet* (lezing in het Engels)
19.00 diner (wijn van het huis)

Maandag 22 juni **Stemming en houding**

- 9.15 - 11.15 Jaap Gruppelaar - Een filosofie van gemoed en moed (met speciale aandacht voor Erasmus, Nietzsche en Heidegger)
11.30 - 13.00 Joep Dohmen - Levenskunst als ethiek van (zelf)zorg en houding (met speciale aandacht voor Aristoteles, de Stoa, Nietzsche en Foucault)
13.00 Lunch
14.30 Wandeling/excursie (optie)
16.30 - 18.30 Film en discussie

Dinsdag 23 juni **Optimisme en pessimisme als filosofisch thema**

- 9.15 - 11.00 Jaap Gruppelaar - Optimisme: de carrière van een scheldwoord
11.15 - 13.00 Jaap Gruppelaar - Pessimisme: verleidelijk, verraderlijk
13.00 Lunch
16.30 - 18.30 Film en discussie
19.00 Diner

Woensdag 24 juni **De kunst van het goed ouder worden**

- 9.15 - 11.00 Joep Dohmen - Ouder worden vroeger en nu
11.15 - 13.00 Joep Dohmen - Tijd en eindigheid, groei en verlies: zoeken naar integratie
13.00 Lunch
14.30 Wandeling/excursie (optie)
16.30 - 18.30 Tekstlezing en discussie

Donderdag 25 juni **Levenshoudingen in de Letteren**

- 9.15 - 13.00 Jaap Gruppelaar & Joep Dohmen: Typische levenshoudingen
n.a.v. : Franz Kafka *Het proces*, Robert Pirsig *Zen and the art of motorcycle maintenance*, Gerard Reve, *Op weg naar het einde*, Pascal Mercier: *Nachttrein naar Lissabon* (ook Peter Bieri: *Handwerk van de vrijheid*), Imre Kertesz, *Onbepaald door het lot*, Julian Barnes, *Niets te vrezen*
13.00 Lunch

Vrijdag 26 juni **Conclusies en vragen**

- 9.15 - 11.00 Jaap Gruppelaar - Pleidooi voor scepsis, veinzen, humor, hoop en generositeit
11.15 - 13.00 Joep Dohmen - Pleidooi voor waarachtigheid en zelfexpressie
13.00 Lunch
16.30 - 18.30 Evaluatie en discussie
19.00 Afsluitend diner en gesprek, wijn van het huis

Aanmelding

U kunt zich aanmelden door het aanmeldingsformulier ingevuld op te sturen naar: J. Gruppelaar, Van Twickelostraat 7, 7411 SC Deventer of door een e-mail (met bijlage: aanmeldingsformulier) te sturen naar J.Gruppelaar@kpnplanet.nl. Mocht u vragen hebben, stuur dan een e-mail met uw vraag en telefoonnummer, wij nemen z.s.m. contact met u op.

Aantal deelnemers

Wij gaan uit van ongeveer 20 deelnemers. U kunt inschrijven tot 15 mei.

Cursusmateriaal

U krijgt een reader met teksten toegestuurd.

Kosten

U betaalt voor deze cursus €550,-- euro (cursusgeld, ontvangst met wijn en lekkernij, 3 uitgebreide diners, 5 (warme) lunches, koffie en thee tijdens de lessen, reader). Niet bij de cursusprijs inbegrepen zijn uw reiskosten, verblijfkosten, verzekeringen, de wijn bij lunch of diner. Er wordt goede wijn ingekocht die u tegen kostprijs krijgt aangeboden.

Betaling/Voorwaarden

U bent ingeschreven zodra wij uw aanbetaling ad €150,-- hebben ontvangen (rekeningnummer 4540324 van J.A.G. Gruppelaar, Deventer, o.v.v. FiF). Het resterende bedrag betaalt u bij aankomst. **Inmiddels hebben zich voor beide cursusweken voldoende cursisten ingeschreven zodat vaststaat dat de cursussen doorgaan.**

Via de Porte d'Arroux verlaat u Autun als u naar Chissey wilt!

Morvan / Bourgogne

Als er geen lessen zijn kunt u in de directe omgeving heerlijk wandelen of met eigen vervoer, eventueel samen met medecursisten, uitstapjes maken naar bijvoorbeeld Vezelay, Fontenay, Autun, Beaune, Dijon, Chalon-sur-Saône, Bibracte of de wijnstreek gaan verkennen (*Côte d'or*). In Autun (20 km.) is een prachtig zwembad. In Lucenay (2 km.) kunt u tennissen.

“Ons” dorp ligt aan de rand van het *Parc Regional du Morvan*, een beschermd natuurpark. Hier gaat een heuvellandschap langzaam over in een berggebied met een hoogste top van 800 meter. U kunt vanuit het dorp eenzame wandelingen maken van allerlei afstanden.

In een klein uurtje met de auto bent u midden in de wijnstreek die zo beroemd is en waar u zowel in de grote wijnhuizen als bij wat kleinere boeren wijn kunt proeven en kopen.

Op de dagen dat het programma niet voorziet in een diner kunt u in ‘ons’ dorp in *Auberge Fleuri* eten of als u een uitstapje maakt onderweg. U vindt vast een tafel waar u van de spreekwoordelijke Bourgondische levenskunst kunt genieten. Bij aankomst zullen wij u toeristische informatie aanreiken en tips geven voor wandelingen en excursies. De Bourgogne is de streek in Frankrijk die synoniem is geworden voor de goede keuken. In het plaatselijke restaurant treft u dan ook vanzelfsprekend de klassieke gerechten aan zoals *boeuf bourguignonne*, *coq au vin*, *jambon persillé*, *truite aux amandes*.

De Bourgogne bezit een overvloed aan Romaanse bouwkunst, grote kerken zoals de Sainte Madeleine in Vezelay, de Saint Lazare in Autun (beide beroemd om hun kapitelen), de Saint Philibert in Tournus en de cisterciënzer abdij van Fontenay. Maar u treft ook kleinere oude kerkjes aan in dorpjes waar het altijd goed toeven is.

Autun St. Lazare

St. Madeleine Vézelay

Montbart Abbaye de Fontenay